

Poznań, 19 stycznia 2026 r.

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Maciej Dybowski

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

W maju 2000 roku ukończyłem jednolite magisterskie studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskując **tytuł zawodowy magistra prawa**.

W lipcu 2014 ukończyłem studia stacjonarne II stopnia na kierunku filozofia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, uzyskując **tytuł zawodowy magistra filozofii**.

Uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji w Poznaniu z dnia 28 czerwca 2005 roku nadano mi **stopień naukowy doktora nauk prawnych** na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Pojęcie, źródła i funkcje praw fundamentalnych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości”. Moim promotorem była prof. dr hab. Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz, a recenzentami rozprawy byli prof. dr hab. Marek Smolak oraz prof. dr hab. Zdzisław Kędzia.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od 1 października 2005 roku pozostaję zatrudniony na stanowisku adiunkta na Wydziale Prawa i Administracji UAM w Poznaniu (Zakład Teorii i Filozofii Prawa).

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

4.1 Osiągnięcie, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

4.1.1. Wprowadzenie

Stosownie do treści art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, jedną z przesłanek ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego jest posiadanie w dorobku osiągnięcia badawczego, stanowiącego znaczny wpływ w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej jednej monografii naukowej wydanej przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy.

W tym kontekście jako osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej nauki prawne wskazuję monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, tj. monografię pt. *Pojęcia w prawie. Perspektywa analitycznego pragmatyzmu i inferencjalizmu*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2026, ss. 514, ISBN 978-83-8411-234-2 (wersja drukowana), 978-83-8411-235-9 (wersja elektroniczna).

4.1.2 Uzasadnienie podjęcia tematu opracowania

Pojęcia w prawie zajmują centralne miejsce w refleksji nad prawem, zarówno teoretycznej jak i dogmatycznej, jednak ich status teoretyczny pozostaje niejednoznaczny. W dominujących ujęciach pojęcia traktowane są najczęściej jako obiekty analizy: elementy języka prawnego, którym przypisuje się określone znaczenia, treści lub zakresy zastosowania. Takie podejście prowadzi do utrwalenia obrazu pojęć jako względnie statycznych bytów semantycznych, których analiza sprowadza się do rekonstrukcji definicji lub warunków poprawnego użycia.

W monografii wyszedłem od założenia, że istotnym ograniczeniem wielu analitycznych teorii prawa jest ich oparcie na intuicjach o charakterze przyczynowym, traktowanych jako dane wyjściowe dla dalszej analizy pojęciowej w oparciu o truizmy, które potwierdzają jedynie

to, co zostało wcześniej intuicyjnie przyjęte, i nie pozwalają na adekwatne wyjaśnienie rzeczywistych sporów interpretacyjnych i argumentacyjnych występujących w praktyce prawa, a w które to spory zaangażowane są pojęcia w prawie.

Podjęcie tematu opracowania było zatem motywowane potrzebą przewyższenia ograniczeń analitycznych teorii prawa, wynikających z przyczynowego rozumienia intuicji oraz ich uprzywilejowanej roli w analizie pojęciowej. W monografii zaproponowano odejście od traktowania intuicji jako epistemicznego fundamentu teorii pojęć prawnych na rzecz ujęcia, w którym poprawność użycia pojęć podlega krytycznej ocenie w ramach normatywnie (tj. niedowolnie) ustrukturuowanych praktyk argumentacyjnych.

Wybór perspektyw analitycznego pragmatyzmu i inferencjalizmu był uzasadniony tym, że umożliwiają one opis normatywności posługiwania się pojęciami w prawie bez odwoływania się do intuicji rozumianych przyczynowo. Zastosowanie Brandomowskiego pragmatycznego metasłownictwa pozwala zastąpić intuicyjne „oczywistości” aparatem pojęciowym umożliwiającym rozliczanie poprawności użycia pojęć w kategoriach dyskursywnych zobowiązań, upoważnień i odpowiedzialności inferencyjnej, a tym samym stanowi argument na rzecz dokonywanej w ten sposób nietrywialnej analizy pojęć w prawie.

Moim głównym uzasadnieniem dla podjęcia rozważań zawartych w przedstawianej monografii było zatem, najzwyczajniej rzecz ujmując, zaproponowanie bardziej adekwatnego, choć niekoniecznie prostszego, obrazu tego w jaki sposób uczestnicy prawnych praktyk dyskursywnych myślą i mówią o prawie. Muszę przy tym zaznaczyć, że wewnętrzna polemika z niektórymi stanowiskami w ramach analitycznej teorii prawa nie była nigdy motywowana chęcią ich odrzucenia, lecz wprost przeciwnie – uzupełnienia i obrony. Podstawowe uzasadnienie dla podjęcia tematu opracowania było bowiem pozytywne i wiązało się z chęcią uwzględnienia tych stanowisk obecnych już w światowej teorii prawa, które czynią użytek z inferencjalizmu i pragmatyzmu w podejściu do pojęć w prawie oraz krytycznego albo afirmującego włączenia ich w bardziej spójne ujęcie dyskursywności w prawie, w ramach koncepcji inspirowanej filozofią Roberta B. Brandoma.

4.1.3 Omówienie celu naukowego opracowania

Celem monografii było pokazanie, w jaki sposób analizę pojęć w prawie można poszerzyć o analizę praktyk i umiejętności, w których dochodzi do faktycznego ustalania ich treści. Cel ten stanowił konsekwencję założenia, że dominujące w analitycznej teorii prawa ujęcia pojęć – koncentrujące się na ich strukturze definicyjnej lub semantycznej, a od strony metodologicznej na epistemicznym autorytecie intuicji – pomijają kluczowy wymiar

praktyczny, w którym treść pojęć prawnych jest konstytuowana, podtrzymywana i modyfikowana w toku praktyk dyskursywnych. Wspomniany cel przełożyć można na cele bardziej szczegółowe, jakie realizowałem w całości przedstawianego opracowania.

Pierwszym celem szczegółowym było wyodrębnienie i omówienie **umiejętności**, które warunkują ustalanie treści pojęć w prawie. W szczegółowych rozważaniach wykazałem, że umiejętności te da się ująć w trzech grupach. Po pierwsze, są to **umiejętności metaontologiczne**, umożliwiające problematyzowanie tego, co w danej praktyce ujmowane jest jako przedmiot pojęciowy. Po drugie, **umiejętności metanormatywne**, pozwalające uchwycić normatywny status pojęć oraz ich rolę w uzasadnianiu rozstrzygnięć. Po trzecie, **umiejętności związane bezpośrednio z ustalaniem treści pojęć w prawie**, obejmujące w szczególności umiejętności inferencyjne, prowadzenia gry z punktacją deontyczną oraz pragmatyczne kategoryzowanie. Wszystkie te umiejętności są konieczne do uchwycenia sposobu, w jaki treść pojęć prawnych wyłania się i stabilizuje w praktyce prawniczej.

Drugim szczegółowym celem monografii było uporządkowanie refleksji nad pojęciami w prawie poprzez zaproponowanie rozróżnienia, które, co próbowałem wykazać, wyłania się w rozwoju zachodniej nauki prawa, na **pojęcia-przedmioty** oraz **pojęcia-narzędzia**. Rozróżnienie to zostało oparte na odróżnieniu tego, co w praktyce posługiwania się pojęciami w prawie pozostaje **implicitne**, od tego, co zostaje **eksplicytnie artykułowane**. Pojęcia-przedmioty odnoszą się do tego, co funkcjonuje implicitnie jako przedmiot ustaleń pojęciowych w prawie, natomiast pojęcia-narzędzia służą ich eksplicytnemu ujmowaniu, porządkowaniu i problematyzowaniu w refleksji teoretycznej.

Celem pracy było więc, w skrócie, wykazanie, że dopiero łączne uwzględnienie wskazanych umiejętności oraz relacji między implicitnością i eksplicytnością pozwala adekwatnie opisać sposób, w jaki przebiega aktywność dyskursywna użytkowników pojęć w prawie.

4.1.4 Przedstawienie struktury opracowania

Przedstawiana monografia składa się z trzech części, w ramach których wyodrębniono rozdziały. W części I – „*Problemy z pojęciami*” – wychodzę w rozdz. I od przedstawienia alternatywnych sposobów myślenia o pojęciach we współczesnej filozofii języka, by wylegitymizować przyjęty i rozwijany przeze mnie w pracy sposób ich rozumienia. Zrobienie użytku z pragmatyzmu i zaproponowanie własnej koncepcji pojęć w prawie w ostatniej części pracy wymagało pokazania proponowanych przeze mnie odpowiedzi na szerszym tle

alternatywnych ujęć myślenia o pojęciach w ogóle oraz o pojęciach w prawie. Dlatego w rozdziale II przedstawiłem mapę problemów badawczych towarzyszących współczesnej refleksji nad pojęciami w prawie, głównie w polskiej teorii prawa. Przedstawiam tam także wybrane problemy, jakie można zaobserwować w związku z posługiwaniem się pojęciem „pojęcia” w szczegółowych naukach prawnych. Opowiedzenie się przeze mnie za analitycznym pragmatyzmem i inferencjalizmem w refleksji nad pojęciami w prawie z kolei wymagało ode mnie zdefiniowania w rozdz. III obszernej siatki pojęć i rekonstrukcji założeń przyjmowanych przez R. Brandoma. Zabieg ten miał na celu przybliżenie czytelnikowi programu filozoficznego, którego ramy wyznaczają kierunek moich własnych poszukiwań w ostatnim rozdziale pracy. Rozdział III w otwierającej części monografii był również konieczny jako wprowadzający terminologię, która w piśmiennictwie polskim dotychczas poza nielicznymi pracami nie była szeroko przyjmowana

Część II monografii nosi tytuł *„Punkt zwrotny w refleksji nad pojęciami w prawie”*. Zawarty w niej rozdz. IV jest pierwszym krokiem w kierunku wykorzystania przeze mnie ustaleń teoretycznych osadzonych w perspektywie pragmatystycznej i inferencyjnej. Ze względu na to, że prawo jako obiekt kulturowy istnieje w czasie, wykonując wspomniany pierwszy krok, sięgam do momentu formacyjnego zachodniej tradycji prawnej i zarazem punktu zwrotnego – do XII i XIII w. – by przekonać się o trafności intuicji badawczych stojących za proponowaną dalej charakterystyką pojęć w prawie. Podstawowa intuicja, za którą podąża rozwijana w monografii koncepcja pojęć w prawie i ich rozróżnienia, zawiera się w sformułowanym przed półwieczem, lecz wówczas nierozwiniętym spostrzeżeniu F. Longchamps’a, że są w prawie pojęcia-przedmioty i pojęcia-narzędzia. Stanięcie wobec mnogości podziałów i typologii pojęć w prawie, uderzającej w lekturze prac teoretyków i dogmatyków prawa, doprowadziła w omawianym rozdziale do stwierdzenia, że bez względu na krzyżujące się podziały, generalnie pojęcia w prawie są albo pewnymi przedmiotami, które się bada (ustalając ich treść, a dokładniej rzecz ujmując: ustalając treść zdań, jakimi są przepisy, i formułując o nich jakieś twierdzenia), albo służą one do wyjaśnienia, w jaki sposób bada się te przedmioty. Przekonanie o wpływie prac glosatorów na ukształtowanie zachodniej nauki prawa wymagało sprawdzenia, czy jest możliwe wyróżnienie poziomów refleksji przedmiotowej (związanej z posługiwaniem się pojęciami-przedmiotami) i metarefleksji w odniesieniu do pojęć (a więc posługiwania się pojęciami-narzędziami) już w momencie założycielskim – tytułowym dla tej części „punkcie zwrotnym” – zachodniej tradycji prawnej.

W rozdz. IV najpierw przedstawiam więc kontekst historyczny, w którym nauka prawa mogła osiągnąć odpowiedni poziom rozwoju, oraz próbuję wyjaśnić istotę zmiany, jaka

dokonała się wówczas w refleksji nad prawem. Z punktu widzenia celu teoretycznego mojego opracowania znacznie donioślejsze było jednak wyodrębnienie w omawianym rozdziale dwóch wspomnianych wyżej poziomów pojęć w prawie, przy czym rozróżnienia tych poziomów upatruję w typach działań poznawczych związanych z odmiennymi technikami glosatorskimi: jedno z nich zaliczam do poziomu przedmiotowego, drugie zaś charakteryzuję jako metaprzekmiotowe. W ostatniej części rozdz. IV podejmuję próbę dokonania kilku przybliżeń, które odwołując się do materiału historycznego, wyjaśniają, na czym polega rozróżnienie pojęć-przedmiotów i pojęć-narzędzi w prawie, co z kolei i staje się podstawą do wniosków, które w rozdz. V pozwoliły zaproponować bardziej ogólną koncepcję pojęć w prawie.

W ostatniej, najbardziej rozbudowanej, części III – „*W stronę koncepcji pojęć w prawie*” – podjąłem próbę własnego wyjaśnienia specyfiki pojęć w prawie jako pojęć-przedmiotów i pojęć-narzędzi. Przed intuicjami wyrażonymi w spostrzeżeniach F. Longchamps’a i Z. Ziemińskiego, potwierdzonymi w moim przekonaniu wynikami badań nad działalnością glosatorów w obszarze pojęć w prawie (przedstawionym w rozdz. IV), stanęło na koniec wyzwanie w postaci podwójnego sprawdzianu. Z jednej strony: sprawdzianu przydatności przyjętych przeze mnie założeń Brandomowskiej epistemologii i filozofii języka w odniesieniu do pojęć w prawie. Z drugiej strony: sprawdzianu dla współczesnej teorii i filozofii prawa z rozwiniętą w niej refleksją nad naszym myśleniem i mówieniem o prawie. Jako sposób zmierzenia się z tym wyzwaniem wybrałem tło w postaci perspektywy metajurysprudencyjnej, którą uznałem za właściwe podejście do sporów teoretycznych w prawoznawstwie.

W konsekwencji wyodrębniłem trzy warstwy lub perspektywy zogniskowane wokół trzech sposobów ujmowania struktury normy prawnej (nb. najbardziej rozwiniętego pojęcia-narzędzia w nauce prawa), które w rozdz. V porządkują charakterystyki pojęć w prawie: perspektywę metaontologiczną, perspektywę metanormatywną oraz perspektywę inferencjalistyczną. W ramach każdej z tych perspektyw formułuję własne ustalenia, dodatkowo nadając im zwięzłą postać tez i uwag uzupełniających oraz całość zamykam obszernym Zakończeniem.

4.1.5 Omówienie wyników badań

Pierwszym najogólniej ujętym wynikiem badań jest **zaproponowanie zarysu pragmatystyczno-inferencjalistycznej koncepcji pojęć w prawie**. Realizując cel monografii, jakim było zaproponowanie pragmatystycznego poszerzenia analizy pojęć w prawie, takiej jaką podejmuje się w analitycznych teoriach prawa, wykazałem, że możliwe jest metodologicznie spójne i wychodzące poza postulatyność dokonanie takiego poszerzenia. Sformułowałem tym

samym zarys pragmatystyczno-inferencjalistycznej koncepcji pojęć w prawie, obejmującej trzy składniki metodologiczne. Po pierwsze, Brandomowską semantykę inferencyjną, a co za tym idzie charakterystykę praktyki dyskursywnej jako gry z punktacją deontyczną. Po drugie, wykorzystałem przedstawioną przez tego samego filozofa koncepcję pragmatycznego metasłownictwa jako narzędzie umożliwiające określenie dla dowolnego zidentyfikowanego słownictwa zestawu odpowiednich praktyk lub umiejętności. Po trzecie, łącząc koncepcję pragmatycznego metasłownictwa z ustaleniami nt. rozwoju pojęć w kluczowym okresie rozwoju zachodniej nauki prawa, wprowadziłem – w aspektach ontologii, normatywności i treści prawa – rozróżnienie pojęć w prawie na pojęcia-przedmioty i pojęcia-narzędzia.

Skrótowo rzecz ujmując, od strony merytorycznej pragmatystyczno-inferencjalistyczną koncepcja pojęć w prawie (będąca zasadniczym wynikiem przeprowadzonych przeze mnie badań) głosi, że pełna charakterystyka takich pojęć obejmuje (1) zestaw praktyk lub umiejętności warunkujących aktywność dyskursywną użytkowników pojęć w prawie oraz (2) posługiwanie się rozróżnieniem na pojęcia-przedmioty i pojęcia-narzędzia.

Drugim wynikiem badań, istotnym ze względu na pragmatystyczne założenia rozwijanej koncepcji, jest sformułowanie w ramach zarysowanej koncepcji pełnej **charakterystyki trzech zestawów umiejętności użytkowników pojęć w prawie**, dzięki opanowaniu których użytkownik może myśleć i mówić o tym, *czym* są obiekty prawne, na czym polega ich *normatywność prawna* oraz jaka jest ich *treść*. Do umiejętności tych zaliczyłem, po pierwsze, umiejętności **metaontologiczne**, a dla potrzeb ich analizy rozwinąłem w pracy kategorię „twierdzeń prawnych” jako informacji o sposobie konstytuowania bytów prawnych jako swoistych obiektów abstrakcyjnych w danym systemie prawnym. Po drugie, umiejętności **metanormatywne** konieczne, by wyjaśnić udział treści pojęciowych (wyróżnione przez mnie „pojęcia statusowe”) w oddziaływaniu na zachowania podmiotów prawa, poprzez ukonstytuowanie agenta jako kogoś, kto posługuje się racjami prawnymi i komu można je przypisać. Wynikiem moich badań w tym obszarze jest ustalenie, że tych umiejętności nabywa się, uczestnicząc w praktykach askrypcji zobowiązań dyskursywnych na rzecz powiązania między czymś, w tym własnym, zachowaniem a prawnymi (normatywnymi) kryteriami oceny takiego zachowania. Po trzecie – traktując trzy ujęcia struktury normy prawnej, jako sposoby wyrażenia prawniczych intuicji nt. tego, co robi się z treścią pojęciową w prawie – wyodrębniłem umiejętności związane z **ustalaniem treści pojęć w prawie**, które umożliwiają użytkownikom takich pojęć poznawcze i ekspresywne korzystanie z nich. Do pełnego zestawu umiejętności związanych z ustalaniem treści pojęć w prawie należą: charakterystyczne dla

prawnych praktyk dyskursywnych umiejętności inferencyjne, prowadzenia gry z punktacją deontyczną oraz kategoryzacyjne.

Trzecim wynikiem badań jest sformułowanie w ramach zarysowanej w monografii pragmatystyczno-inferencjalistycznej koncepcji pojęć w prawie **rozdzielenia na pojęcia-przedmioty i pojęcia-narzędzia**. Przypuszczam, że najdokładniejszą terminologią dla tej drugiej grupy pojęć w prawie, odgrywających ekspresyjną rolę w ujawnianiu podstawowych cech praktyk związanych z korzystaniem z innych pojęć prawnych, byłyby „pragmatyczne metapojęcia w prawie”. Brandomowską kategorię pragmatycznego metasłownictwa uznałem bowiem za skrótowe ujęcie działania pojęć-narzędzi, za swego rodzaju semantyczno-pragmatyczny odpowiednik pojęć tego rodzaju. Ze względu na zwięzłość wolę je nazywać „pojęciami-narzędziami” i odróżniać je od „pojęć-przedmiotów”. Nb. wykazanie przeze mnie (Rozdz. III, §7), że w koncepcji Brandoma, wbrew pogładowi filozofów z nurtu inferencjalistycznego występują dwa rodzaje pojęć, zostało uznane za przekonujące przez prof. Jaroslava Peregrina, jednego z największych znawców filozofii Brandoma.

Zwięzłe wyjaśnienie najważniejszego ustalenia, poczynionego w omawianej monografii i związanego z wprowadzeniem rozdzielenia na pojęcia-narzędzia i pojęcia-przedmioty odwołuje się do rozdzielenia między tym, co w naszych praktykach językowo-poznawczych w dziedzinie prawa jest eksplicytne (pojęcia-narzędzia) a tym, co implicytne (pojęcia-przedmioty). Pojęcie-przedmiot w prawie ma taki właśnie status nie dlatego, że jakiś ustalony zasób wyrażającego je słownictwa trwale przesądza o jego przynależności do pojęć-przedmiotów. Dane pojęcie jest „przedmiotem” o tyle, o ile rozpatruje się je ze względu na posługiwanie się w stosunku do niego „narzędziami”, tj. pojęciami, których używanie wymaga umiejętności eksplicytnego charakteryzowania praktyk poznawczych i językowych wykorzystywanych do posługiwania się pojęciami-przedmiotami. Rozdzielenie to przenika całość aktywności pojęciowej w dziedzinie prawa.

Zaproponowany przeze mnie sposób rozumienia pojęć w prawie umożliwia zakwalifikowanie dowolnego pojęcia, po pierwsze, jako takiego, tj. jako należącego albo nienależącego do prawnej praktyki dyskursywnej, a po drugie – o ile jest ono pojęciem w prawie wzbogaconym o informację o kontekście jego użycia – pokazanie jego związku z odpowiednią praktyką i tym samym zaliczenie go do grupy pojęć-przedmiotów albo pojęć-narzędzi. Istota wyróżnienia dwóch rodzajów pojęć w prawie, a więc dwóch zasadniczych trybów, w jakich o nim myślimy i mówimy, sprowadza się, innymi słowy, do odróżnienia minimalnego zakresu umiejętności dyskursywnych wystarczających do uczestniczenia w

prawnej praktyce dyskursywnej od umiejętności bardziej zaawansowanych, charakteryzujących prawnicze, a zwłaszcza występujące w naukach prawnych używanie pojęć.

Pojęcia-przedmioty należą do zasobu takiego użytkownika, który – gdyby opanował ich pełny zestaw – potrafiłby mówić o obiektach prawnych w taki sposób, że wiązałyby je z określonymi faktami prawnymi, rozpoznawałby ich treść intencjonalną i wydobywałby z nich te elementy treściowe, które traktowałby jako racje prawne. Ujmując to przez pryzmat słownictw, w których wyrażałyby się wymienione umiejętności, użytkownik pojęć-przedmiotów posługiwałby się słownictwami faktów prawnych, twierdzeń prawnych, własności wewnętrznych obiektów prawnych, w tym własności statusowych.

Z kolei użytkownik pojęć-narzędzi potrafiłby ponadto myśleć i mówić o tym, co potrafi pomyśleć i powiedzieć użytkownik pojęć-przedmiotów. Użytkownik pojęć-narzędzi posługiwałby się więc, odpowiednio, słownictwami konieczności tetycznej, konstytuowania obiektów prawnych, kategoryzowania własności wewnętrznych, zewnętrznych i modalnych, w tym normatywnych, obiektów prawnych.

Czwartym wynikiem badań jest zaproponowanie **inferencjalistycznego rozróżnienia pojęć prawnych od znaczenia językowego wyrażen**, a w tym kontekście także **sformułowanie inferencjalistycznego ujęcia zagadnienia sporności pojęć w prawie**. Przyjawszy w pracy, że z perspektywy inferencjalizmu na pojęcie w prawie składa się suma wszystkich dających się wyrazić jego użyć inferencyjnych – przeszłych, obecnych i przyszłych – sformułowałem kryterium odróżnienia pojęcia od znaczenia językowego.

Znaczenie wyrażenia w dyskursywnych praktykach prawnych określiłem bowiem jako sposób użycia danego fragmentu słownictwa w danym języku, przy czym sposób użycia jest zrelatywizowany do czasu lub koncepcji semantycznej, dla których dokonuje się charakterystyki znaczenia. Ponieważ pewien poziom stabilności, podobnie jak pewien poziom niestabilności, jest wpisany w funkcjonowanie treści pojęciowych w prawie, uczestnicy tych praktyk muszą sobie radzić również z funkcjonowaniem pojęć spornych. Sporność pojęć w prawie określiłem w pracy jako stan w miarę trwałej akceptacji dla alternatywnych artykulacji powiązań inferencyjnych dla danej treści pojęciowej w dyskursywnych praktykach prawnych. Różne typy pojęć różnią się stopniem podatności na sporność ze względu na różne typy racji, jakich używa się do wyrażenia zobowiązań dyskursywnych towarzyszących asercjom takich pojęć. Różnice mogą występować również co do stopnia sporności, przy czym najbardziej rozwinięte postaci spójnej, eksplicytnej artykulacji spornych treści pojęciowych mogą prowadzić do wyodrębnienia koncepcji. Domyślny sposób rozstrzygania sporności pojęciowej

opiera się na założeniu o równorzędnej pozycji stron sporu jako uczestników prawnych praktyk dyskursywnych.

Piątym wynikiem badań jest, a raczej oby był, pewien wkład przedstawianej monografii w ogólną debatę na temat autonomii prawa i tożsamości prawniczej. Chciałbym, by za główny rys mojego stanowiska w tych sprawach i powód rozwijania przeze mnie nurtu pragmatystycznego i inferencjalistycznego w teorii i filozofii prawa można było uznać coś, co hasłowo określić można jako obronę **rozumności prawa i prawników**. Jeśli, jak twierdzą w pracy, rozróżnienie na pojęcia-narzędzia i pojęcia-przedmioty znamionuje punkt zwrotny w rozwoju pojęć w prawie, pojęcia-narzędzia uznać można za szczególny wyraz prawniczej samoświadomości, z którą wiąże się racjonalność w mocnym sensie. Zgodnie z moimi ustaleniami pojęcia-narzędzia nie nabywają treści w wyniku użycia *tout court*, lecz wskutek użycia szczególnego rodzaju, tzn. takiego, które wiąże się z praktykami dawania i domagania się racji. Racjonalistyczny ekspresywizm pojęciowy dlatego ściśle wiąże się z inferencjalizmem, że wyrażenie pojęcia (lub uczynienie go eksplicytnym) polega na nadaniu mu takiej postaci, w której pojęcie może służyć za rację albo domagać się racji. Za rdzeń tego ekspresywnego wymiaru prawniczej rozumności uważam zdolność do świadomego, refleksyjnego charakteryzowania własnych praktyk, dzięki czemu dokonuje się ich poznanie i racjonalizacja. Aktywność racjonalna prawnika, przynajmniej w świetle moich badań, dokonuje się więc niejako na dwóch poziomach: na poziomie praktyk inferencyjnych oraz na poziomie wydobywania z tych praktyk sensu. Dopiero połączenie tych poziomów w wytwarzaniu i rozwijaniu pojęć-narzędzi, głównie w praktykach związanych z uprawianiem nauki prawa, w pełni daje wyraz racjonalności jako konstytutywnemu składnikowi tożsamości prawniczej. Całość, tak szczegółowo charakteryzowanej w monografii, mechaniki gry z punktacją deontyczną nabiera bowiem sensu jako suma procesów opartych na wzajemnym uznaniu uczestników praktyk dyskursywnych jako podmiotów racjonalnych: jako tych, których akty używania pojęć składają się na racjonalny autorytet prawa. Dlatego też w pracy zaproponowałem uznanie tak pojętej rozumności za swego rodzaju niekolizjonistyczne dobro wspólne użytkowników pojęć w prawie.

4.2 Pozostałe osiągnięcia naukowe

4.2.1 Wprowadzenie

W swojej dotychczasowej karierze naukowej byłem autorem lub współautorem łącznie 45 opracowań o charakterze naukowym, z których 43 ukazało się po uzyskaniu stopnia naukowego doktora.

Wśród wskazanej liczby opracowań – poza monografią opisaną powyżej - wyróżnić trzeba 2 monografie (w tym 1 samodzielnie i 1 we współautorstwie), z których jedna stanowi uzupełnioną i rozszerzoną wersję rozprawy doktorskiej.

Ponadto, opublikowałem ponad 30 artykułów rozdziałów w pracach zbiorowych oraz dwa opracowania komentarzowe.

Poniżej przedstawiam podstawowe nurty i kierunki moich badań naukowych, do których można zaliczyć:

- 1) opracowania z zakresu teoretyczno- i filozoficznoprawnej problematyki praw jednostki oraz władzy,
- 2) opracowania na temat analitycznego pragmatyzmu i inferencjalizmu w teorii i filozofii prawa,
- 3) opracowania dotyczące wybranych zagadnień związanych z intelektualną tradycją poznańskiej szkoły teorii i filozofii prawa.

Szczegółowe informacje dotyczące mojej aktywności naukowej zawarte zostały w wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, który stanowi załącznik do wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

4.2.2 Opracowania z zakresu teoretyczno- i filozoficznoprawnej problematyki praw jednostki oraz władzy

W ramach powstałych po uzyskaniu stopnia doktora opracowaniach poświęconych teoretyczno- i filozoficznoprawnej problematyce praw jednostki oraz władzy poniżej wyróżniam i omawiam cztery tematycznie zawężone nurty badań.

(a) Zagadnienia badawcze dotyczące praw podstawowych

Chronologicznie jako pierwszy nurt badań bezpośrednio po uzyskaniu stopnia doktora wyłoniły się **zagadnienia teoretyczne i filozoficznoprawne dotyczące praw jednostki** ze szczególnym uwzględnieniem praw podstawowych w Unii Europejskiej, będące przede wszystkim rozwinięciem ustaleń, do jakich doszedłem na etapie pisania pracy doktorskiej. W pierwszym rzędzie znalazły one wyraz w monografii pt. *Prawa fundamentalne w orzecznictwie ETS* opublikowanej w 2007 r. W pracy tej, głęboko osadzonej w materiale orzeczniczym, zwracałem uwagę na pojęciową i treściową niesamodzielnąść tej kategorii oraz przedstawiłem ujęcie oddziaływania takich praw na wspólnotowy porządek prawny jako ich funkcję aksjologiczną, kompetencyjną i interpretacyjno-argumentacyjną. Z perspektywy czasu widać przede wszystkim, że w pracy tej dostrzeżenie faktu, że ETS ważył prawa podstawowe jak każdą inną zasadę prawa, często w praktyce dając pierwszeństwo celom politycznym i gospodarczym integracji, miało wpłynąć na moje dalsze zainteresowania badawcze w obszarze aksjologii praw człowieka oraz władzy sądowniczej. Temu ostatniemu problemowi, tj. władzy sądowniczej w kontekście działalności ETS, poświęcone były rozdziały pt. *Zasady traktatowe w prawie wspólnotowym a władza sądownicza jako problem nauki prawa* (w: *Prawo wobec wyzwań współczesności t. IV*, (red. P. Wiliński i in., Poznań 2007) oraz *Fundamental Rights in the Jurisprudence of the European Court of Justice and the Policy-Making Role of the Court* (w: *Modes and Methods of European Union Activity*, red. L. Jesień, Kraków 2008). Natomiast aksjologii praw podstawowych poświęciłem tekst pt. *Funkcja aksjologiczna praw fundamentalnych w porządku prawnym Unii Europejskiej* (w: *Zderzenie czy dialog państw narodowych w Europie*, red. J. Sobczak, A.W. Mikołajczak, Poznań 2008). W rozdziale pt. *Oddziaływanie praw fundamentalnych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości na kompetencje prawodawcy wspólnotowego i prawodawcy krajowego* (w: *Prawo wobec wyzwań współczesności t. III*, red. P. Wiliński i in., Poznań 2006) przeprowadziłem analizę wpływu praw podstawowych na kompetencje organów wspólnotowych i krajowych oraz sposób czynienia użytku z tych kompetencji w oparciu o Hartowską koncepcję reguł wtórnych.

Do nurtu opracowań poświęconych filozoficznej problematyce praw jednostki zaliczam także dwa rozdziały poświęcone koncepcjom Roberta Alexy'ego. W tekście pt. *Robert Alexy – niepozytywistyczna filozofia prawa* (w: *Przyszłość dziedzictwa. Współczesna niemiecka filozofia prawa, tom II*, red. J. Zajadło, Gdańsk 2008) zaproponowałem uporządkowanie tematyki poruszanej w głównych pracach niemieckiego filozofa wokół koncepcji konstytucyjnych praw podstawowych potraktowanych jako konkretyzacja jego niepozytywistycznej filozofii prawa i jego stosowania. Koniecznym dopełnieniem tego

rozdziału był tekst pt. *Wybrane nurty współczesnej krytyki koncepcji praw podstawowych Roberta Alexy'ego* (w: *Dziedzictwo i przyszłość. Współczesna niemiecka filozofia prawa*, tom III, red. J. Zajadło, Gdańsk 2010).

(b) Problematyka władzy, w szczególności władzy sądowniczej

W artykule pt. *Czesława Znamierowskiego koncepcja władzy jako łącznego stanowienia norm* („Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 1, 2013) zaproponowałem trzy komplementarne interpretacje – kooperacyjną, epistemiczną i systemową – tego, czym są normy generalnego zakazu jako instrumentalne konsekwencje ustanowienia łącznego normy merytorycznej. Interpretacje te były próbą wydobycia właściwości stanowienia łącznego, w celu wyjaśnienia tej kategorii dla rozumienia władzy. Każdą z nich rozwinąłem jako odpowiedź na pytania dotyczące ograniczenia władzy stanowienia oraz legitymizacji takiej władzy.

W ramach zainteresowania badawczego problematyką władzy sądowniczej podjąłem temat nieadekwatności jej modelu we współczesnych demokracjach w związku z „nowym konstytucjonalizmem”. W tekście pt. *Uwagi o możliwości stworzenia nowego modelu władzy sądowniczej*, w: *Dyskrecjonalność w prawie* (red. W. Staśkiewicz, T. Stawecki, Warszawa 2010) omawiałem społeczny i instytucjonalny aspekt judykalizacji jako zmiany natury sądenia, łącząc to z postawieniem hipotez wyjaśniających to zjawisko (rozwój dyskursu praw człowieka oraz włączenie jednostek w proces kontroli konstytucyjności aktów normatywnych) i sformułowaniem postulatów dotyczących treści, jakie powinien uwzględniać adekwatny model władzy sądowniczej.

W rozdziale pt. *Dysfunkcjonalność polskiego wymiaru sprawiedliwości* (w: *Quo vadis Polonia? W drodze do demokratycznego państwa prawa. Polska 1989-2009*, red. J. Kochanowski, M. Kuruś, Warszawa 2010) przyjąłem prawo do sądu jako perspektywę analizy funkcji i dysfunkcji wymiaru sprawiedliwości i omówiłem przyczyny niezadowolenia jednostek z wymiaru sprawiedliwości w kontekście polskim, omawiając typologię czynników niezadowolenia, rolę ideologii stosowania prawa oraz czynniki strukturalne i infrastrukturalne.

Do omawianego w tym miejscu nurtu moich badań nad problematyką władzy sądowniczej w kontekście jej legitymizacji zaliczyć można również tekst pt. *Interpretacja i argumentacja. Niektóre etyczne aspekty uzasadnienia sądowego* (w: *Etyka. Deontologia. Prawo*, red. P. Steczkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008), w którym podjąłem zagadnienie sądu jako podmiotu działania w aspekcie etycznym, rozwijając

postulat jedności wykładni i argumentacji jako wyniku etycznej problematyzacji uzasadnienia sądowego w oparciu o odróżnienie reguł interpretacyjnych od argumentów wykładni.

(c) Problematyka trudnych przypadków w prawie i zastosowania antropologii filozoficznej w refleksji nad prawem

Trzeci nurt moich badań należących do problematyki szeroko pojętej sytuacji prawnej jednostki wobec władzy publicznej wiązał się z uczestniczeniem przeze mnie w charakterze wykonawcy w międzynarodowym projekcie badawczym „*Teoria i dogmatyka w procesie globalizacji prawa*”, realizowanym w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki w konkursie Harmonia 4, kierowanego przez prof. Cezarego Mika, w l. 2013-2018. Równocześnie był to nurt, w ramach którego rozpocząłem już pracę badawczą związaną ze stosowaniem założeń pragmatyzmu analitycznego i inferencjalizmu Brandomowskiego. W tym projekcie opublikowałem monografię pt. *O trudnych przypadkach w filozofii prawa. Studia z antropologii filozoficznej* (Warszawa 2015). Współautorem był M. Romanowski, natomiast, co wyraźnie zaznaczono we wstępie do monografii, poszczególne części opracowania pisaliśmy zupełnie oddzielnie – mojego autorstwa są rozdziały I-IV (z wyj. pkt. 2.3 w rozdz. I), natomiast współautor napisał rozdz. V-VI. W pracy tej przyjęto koncepcję trudnych przypadków w prawie (tj. związanych z obowiązywaniem, tworzeniem lub stosowaniem prawa) jako zrelatywizowanych do poszczególnych koncepcji filozoficznoprawnych. Było to podyktowane przede wszystkim celem zaproponowania w poszczególnych rozdziałach książki takich rozwiązań dla wybranych trudnych przypadków (moje rozdziały dotyczyły klauzuli sumienia lekarza, uboju rytualnego w kontekście wolności religii oraz symboliki religijnej w przestrzeni publicznej), które egzemplifikowałyby pewną spójną koncepcję filozoficznoprawną, do której z kolei zrelatywizować by można dany trudny przypadek i w oparciu o którą – zaproponować jego rozwiązanie. W przedstawianej monografii koncepcją taką była pewna wersja klasycznej antropologii filozoficznej zastosowana do refleksji nad źródłami prawa w sensie materialnym, określona mianem koncepcji antypoarchicznej. W moim rozwoju naukowym praca nad tymi zagadnieniami zbiegła się z pracą nad prawniczymi zastosowaniami Brandomowskiej wersji pragmatyzmu, przede wszystkim dzięki dostrzeżeniu związku między projektem filozoficznym opartym na inferencyjnych związkach między racjami wyrażanymi w asercjach a możliwością rekonstrukcji założeń antropologicznych takiego projektu podkreślających ludzką rozumność. Dlatego też do rozważań nad poszczególnymi trudnymi przypadkami zaadaptowałem Brandomowską koncepcję rozumowań praktycznych, każdy z przypadków analizując z

perspektywy prawnych rozumowań instytucjonalnych konfrontowanych z odpowiednimi rozumowaniami roztropnościowymi i moralnymi, przy założeniu o jedności rozumowania praktycznego.

W ramach wspomnianego grantu powstał ponadto artykuł pt. *Próba interpretacji koncepcji prawa globalnego* we współautorstwie z M. Romanowskim („Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 4, 2014), w którym zrekonstruowano koncepcję prawa globalnego Rafaela Domingo, proponując jej interpretację oraz możliwość jej zastosowania w pracach nad koncepcją materialnych źródeł prawa. Punktem wyjścia rozważań była krytyczna analiza redukcjonizmu podmiotowego w prawie międzynarodowym publicznym, w szczególności zasad terytorialności i suwerenności. Argumentowano, że przezwyciężenie kryzysu normatywnego i teoretycznego w prawie międzynarodowym wymaga zmiany obowiązującego paradygmatu. W tym kontekście zaproponowano wspomniane wyżej pojęcie „antropoarchii”, rozumianej jako zastąpienie suwerenności państwa centralnym miejscem osoby ludzkiej, wyposażonej w przyrodzoną godność i równość.

Kolejnym efektem tego nurtu badawczego był tekst pt. *Dignity's Role in Legal Reasoning*, opublikowany w monografii, którą współredagowałem z R.D. Garcíą Pérezem z Uniwersytetu Nawarry (*Globalization of Law. The Role of Human Dignity*, Pamplona 2018). W rozdziale tym rozwijałem myśl Rafaela Domingo, zgodnie z którą każda osoba może być traktowana jako pierwotne źródło prawa, konfrontując to ujęcie z alternatywnym rozumieniem godności jako statusu normatywnego, obecnym w pracach Jeremy'ego Waldrona. W rozdziale wykorzystałem Brandomowską koncepcję praktycznego rozumowania prawniczego, obejmującą kategorię statusów, analizując ją pod kątem możliwości zastosowania godności jako statusu w tego rodzaju rozumowaniu. Uznałem jednak, że godność pełni odmienną funkcję w prawniczej przestrzeni racji. W szczególności godność osoby ludzkiej może być traktowana jako szczególna, choć w dużej mierze implicytna, racja dla istnienia zobowiązań prawa wobec człowieka. Tego rodzaju racja nie ma jednak charakteru ściśle prawnego, gdyż odnosi się do ustanowienia minimalnych warunków materialnej ważności prawa. Argumentowałem ponadto, że godność może zostać *explicite* ujęta jako racja działania w dwóch szczególnych typach aktywności: stanowieniu prawa oraz jego stosowaniu.

(d) Szczegółowe teoretyczne i praktyczne zagadnienia dotyczące praw jednostki

Na różnych etapach mojej pracy naukowej podejmowałem w opracowaniach rozmaite szczegółowe zagadnienia dotyczące praw jednostki. W rozdziale pt. *Law and Biotechnology*

(w: *Studies in the Philosophy of Law. Legal Philosophy and the Challenges of Biosciences*, red. J. Stelmach, M. Soniewicka, W. Załuski, Kraków 2010) zajmowałem się zagadnieniem wpływu rozwoju biotechnologii na procesy decyzyjne w tworzeniu i stosowaniu prawa. W tekście pt. *Do the Deceased Have Rights?* (w: *Essays on Human Rights*, red. J. Carby-Hall, Warszawa 2014) podejmuję filozoficzną próbę refleksji nad prawami osób zmarłych. Wychodząc od zagadnienia w jaki sposób obiekty z przeszłości mogą istnieć w porównaniu z obiektami teraźniejszymi zastanawiam się nad statusem praw jako obiektów z przeszłości. Rozważając ujęcia praw podmiotowych w koncepcjach woli oraz interesu dochodzę do twierdzenia, że jeśli umarli mają jakieś prawa, to w grę wchodzi naturalne prawo do absolutnej wolności negatywnej (nawiązując do słynnego eseju Harta). W rozdziale pt. *Cele prawowite w klauzuli limitacyjnej a dobro wspólne w polskim porządku konstytucyjnym* (w: M. Smolak, red., *Wykładnia Konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, Warszawa 2016) bronię poglądu, że cele prawowite wskazane w art. 31 ust. 3 Konstytucji konkretyzują dobro wspólne po to, by rozwinąć argumentację przeciwko kolizjonistycznemu rozumieniu dobra wspólnego jako czegoś, co można zasadnie przeciwstawiać prawom jednostek. W tekście pt. *Theoretical, Philosophical and Legal Issues Regarding the Conscience Clause of Entrepreneurs, Legal Persons, Public Officials, and Institutions* (w: G. Blicharz, red., *Freedom of Conscience. A Comparative Law Perspective*, Warszawa 2019; tekst wydany również w j. polskim) rozwijam tezę o związku między rozumieniem sumienia i klauzuli sumienia a rozumowaniem praktycznym, by zaproponować ujęcie klauzuli sumienia jako schematu wnioskowania praktycznego oraz inferencyjną artykulację warunków odpowiedniości pojęcia sumienia dla klauzuli sumienia. Większa część tego opracowania odnosi się do teoretycznych i filozoficznych zagadnień klauzul sumienia, odrębnie dla osób prawnych, instytucji publicznych, urzędników i przedsiębiorców. Jako efekt praktycznego zastosowania moich osiągnięć badawczych wskazuję ponadto komentarze do przepisów Konstytucji RP dotyczących Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 80, art. 2018-212) zamieszczone w I i II tomie *Komentarza* pod red. M. Safjana i L. Boska (Warszawa 2016). Choć nie jest to osiągnięcie ściśle rzecz biorąc naukowe, dla mnie jako teoretyka i filozofa prawa stanowi ono źródło szczególnej satysfakcji, a ponadto dało mi możliwość rozważenia w komentarzu do art. 208 zagadnienia, czy Konstytucja RP zawiera pozytywistyczną czy niepozytywistyczną koncepcję praw jednostki.

4.2.3. Opracowania na temat analitycznego pragmatyzmu i inferencjalizmu w teorii i filozofii prawa

Chronologicznie drugi, a merytorycznie najbardziej znaczący, główny nurt badań których efekty uznaję za moje osiągnięcia naukowe wiąże się z ewolucją moich zainteresowań w kierunku zastosowań analitycznego pragmatyzmu i inferencjalizmu w teorii i filozofii prawa, tj. tego nurtu, w którym znajduje się monografia omawiana wyżej w pkt. 4.1. Opracowania z tego zakresu obejmują zarówno teksty zawierające refleksje bardziej ogólne, czy wręcz „programowe”, związane z krystalizowaniem się mojego stanowiska metodologicznego, jak i teksty poświęcone bardziej szczegółowym zastosowaniom omawianych koncepcji.

Do pierwszej grupy opracowań zaliczam artykuł o tytule, który dobrze oddaje jego treść: *Teoria prawa wobec wyzwań pragmatyzmu analitycznego* („Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”, z.1, 2017), jak również *O intuicji w analitycznych teoriach prawa*, („Avant”, vol. IX, nr 1/2018). Teksty te łącznie wyjaśniają moje stanowisko na temat współczesnej analitycznej filozofii prawa oraz możliwości poszerzenia projektu analitycznego w oparciu o Brandomowską wersję pragmatyzmu.

Jeśli chodzi o opracowania poświęcone bardziej szczegółowym zagadnieniom w ramach omawianego nurtu moich osiągnięć badawczych, w rozdziale pt. *Transition to Democracy and Determinacy of Legal Concepts. A Brandomian Semantics View* (w: *Central and Eastern European Socio-Political and Legal Transition Revisited*, red. B. Fekete, F. Gárdos-Orosz, Frankfurt am Main 2017) po raz pierwszy zająłem się możliwością zastosowania semantyki inferencjalistycznej w refleksji nad pojęciami w prawie. Kolejne teksty wyznaczały etapy testowania pragmatyzmu analitycznego i inferencjalizmu w odniesieniu do kwestii szczegółowych oraz wiązały się ze współpracą międzynarodową w ramach światowych kongresów IVR (Lizbona, Lucerna, Bukareszt), na których współorganizowałem panele, a następnie po dyskusjach i pracy nad tekstami, współredagowałem monografie wskazane w załączonym Wykazie osiągnięć naukowych (trzy wspólnie z V. Klappstein wydane w wyd. Springer, zaś ostatnia, wspólnie z moimi doktorantami, których byłem promotorem pomocniczym – W. Dziegielewską i W. Rzepińskim – w wyd. Routledge).

W rozdziale pt. *Articulating Ratio Legis and Practical Reasoning* (w: red. V. Klappstein, M. Dybowski, *Ratio Legis. Philosophical and Theoretical Perspectives*, Cham 2018) rozwijam tezę, że nieuzgadnialne ujęcia *ratio legis* w nauce prawa pozostają oderwane od rozumowania praktycznego, a zasadnicza część dyskusji koncentruje się na wykładni prawa kosztem analizy rozumowania praktycznego. Różnorodne jednostronne koncepcje *ratio legis* uznałem za pochodną jednostronnych ujęć semantyki, które — w takiej czy innej postaci — przyjmowane są przez teorie wykładni prawa. W pierwszej, diagnostycznej części tego rozdziału, zidentyfikowałem trzy typy jednostronnej semantyki — „upstream”, „midstream”

oraz „downstream” — oraz przełożenie na odpowiadające im koncepcje wykładni prawa i *ratio legis*. Jako alternatywę zaproponowałem ujęcie oparte na pragmatyzmie inferencyjnym łączącym analizę semantyczną z rozumowaniem praktycznym w teorii prawa, rozszerzając Canalego i Tuzeta inferencjalistyczne ujęcie *ratio legis* o model działań i racji podmiotu oraz ich wpływu na rozumowanie interpretatorów i decydentów.

W rozdziale pt. *A Good Enough (Meta) Theory of Evidence in Law: An Inferentialist Account* (w: red. V. Klappstein, M. Dybowski, *Theory of Legal Evidence - Evidence in Legal Theory*, Cham 2021) zająłem się analizą metateoretycznych możliwości teorii dowodu w prawie, mając na celu przewyższenie rozdzwiewu między teoriami poznania a teoriami prawa w obszarze dowodzenia prawniczego. W pierwszej części krytycznie analizowałem rozdzielenie teorii dowodu prawnego i teorii prawa, ze szczególnym uwzględnieniem domniemanego dualizmu „faktów” i „norm” oraz niejednoznaczności dotyczących epistemologicznych stanowisk sędziów. Prowadzi to do wniosku, że nie istnieje ściśle nienormatywna sfera rzeczywistości oraz że możliwe jest posługiwanie się normatywnym metajęzykiem do opisu zarówno zdarzeń, jak i działań. W drugiej części rozdziału koncentrowałem się na warunkach „wystarczająco dobrej” teorii dowodu prawnego, która łączy wyjaśnianie nabywania wiedzy ze spójnością wobec teorii prawa. W tym kontekście zaproponowane zostaje przesunięcie akcentu w epistemologii: zamiast ujmować teorie epistemologiczne wyłącznie jako teorie wiedzy, należy traktować je także jako teorie właściwego przypisywania wiedzy. W celu przewyższenia rozdzielenia teorii poznania i prawa odwołałem się do pragmatyzmu inferencyjnego Roberta Brandoma, który umożliwia wspólne ujęcie zobowiązań poznawczych i praktycznych. W części trzeciej przedstawiłem sposób ujęcia wiedzy i prawa w teorii dowodu jako połączonych przez inferencjalistyczne struktury wspólne dla praktyk poznawczych i dyskursu prawniczego. Sylogizm prawniczy zreinterpretowałem w tym kontekście jako skrót społecznej drogi od rozumowania prawniczego do prezentowania dowodów, realizujący się poprzez sekwencję implicytnych kroków w prawniczej „grze podawania i domagania się racji”, opartych na wzajemnie powiązanych zobowiązaniach i upoważnieniach.

Zagadnień epistemologicznych, a w szczególności pragmatystycznego rozumienia racji w postępowaniu dowodowym poświęcony był również artykuł pt. *Game analogy in law reconsidered: is evidence at stake?* (Synthese, vol. 200 (6), 2022) wraz ze współautorami – W. Dzięgielewską i W. Rzepińskim – wykazywałem, że znaczenie i doniosłość dowodu w prawie konstytuują się w toku konkretnego postępowania prawnego. Zamierzenie to realizowaliśmy poprzez analizę działań uczestników postępowania, polegających na odwoływaniu się do

twierdzeń faktycznych oraz wyprowadzaniu z nich wniosków. Argumentując, że proces stosowania prawa jest zakorzeniony w inferencyjnych praktykach dyskursywnych wymiany racji pomiędzy uczestnikami postępowania, zaproponowaliśmy model postępowania prawnego oparty na współoddziaływaniu trzech rodzajów racji: prawnych, epistemicznych oraz racji związanych ze stawką. Dla zilustrowania tego współoddziaływania posłużyliśmy się metaforą prawa jako gry, ujmując postępowanie prawne jako szczególny przypadek uczestnictwa w „grze w prawo”. W konkluzji wskazano, że pojęcie dowodu w prawie konstytuuje się — przynajmniej częściowo — poprzez rolę, jaką dowód odgrywa w kształtowaniu racji działania wybieranych przez uczestników postępowania.

Dwa kolejne teksty opublikowane w 2025 r. stanowiły rozwinięcia zagadnień poruszanych w monografii omawianej wyżej w pkt. 4.1. Rozdział pt. *Law and (Conceptual) Revolution* (w: red. V. Klappstein, M. Dybowski, *Languages of the Law. Vocabularies and Uses*, Cham 2025) wprowadza po raz pierwszy do literatury moje rozróżnienie między dwoma rodzajami pojęć funkcjonujących w prawniczych praktykach dyskursywnych: pojęciami-przedmiotami oraz pojęciami-narzędziami. Rozróżnienie to opiera się na założeniu, że słownictwo pojęć-narzędzi pełni funkcję pragmatycznego metajęzyka względem słownictwa pojęć-przedmiotów w prawie. Część historyczna tekstu rozwija tezę, że wykształcenie w pełni rozwiniętych pojęć-narzędzi było rezultatem zwrotu dokonanego przez średniowiecznych glosatorów, polegającego na refleksji nad własnymi technikami interpretacyjnymi. Część teoretyczna doprecyzowuje to rozróżnienie oraz ukazuje jego walory poznawcze, w szczególności możliwość przesunięcia analizy pojęć prawniczych z relacji między słownikami na praktyki i zdolności, którymi muszą dysponować użytkownicy tych pojęć. Z kolei w rozdziale pt. *Science of Law as Pragmatic Meta-Vocabulary: Explaining Legal Concepts via Practices* (w: red. M. Dybowski, W. Dzięgielewska, W. Rzepiński, *Practice Theory and Law. On Practices in Legal and Social Sciences*, Abingdon - New York 2025) zajmuję się kategoryzacją w nauce prawie, podobnie jak w innych praktykach społecznych będącą zarówno wytworem refleksji teoretycznoprawnej, jak i jej przedmiotem i w tym sensie stanowiącą obszar badań nauki prawa. Refleksję nad prawniczymi praktykami dyskursywnymi, rozumianymi jako praktyki posługiwania się pojęciami, prowadziłem w oparciu o metodologiczne ujęcie pragmatycznych metajęzyków Roberta Brandoma, jako pozwalające adekwatnie uchwycić to, co robimy, myśląc i mówiąc o prawie.

4.2.4 Opracowania dotyczące wybranych zagadnień związanych z intelektualną tradycją poznańskiej szkoły teorii i filozofii prawa

Za najważniejsze osiągnięcie badawcze w rozdziale poświęconym Zygmuntowi Ziemińskiemu – *Zygmunt Ziemiński (1920-1996) w: Law and Christianity in Poland. The Legacy of the Great Jurists*, Franciszek Longchamps de Bérier, Rafael Domingo (red.), Routledge 2023 – uważam, obok nie publikowanych wcześniej szczegółów biograficznych związanych z okresem okupacji, zwięźle uporządkowanie kwestii dotyczących zajmowanego przez niego stanowiska etycznego. Obejmuje ono rozróżnienie osobistego stanowiska metaetycznego i etycznego od poglądów moralnych na temat szczegółowych zagadnień prawnych, a tych z kolei od poglądów dotyczących moralnej treści norm prawnych.

W artykule pt. *Criticism of classical pragmatism: the unknown origins of Czesław Znamierowski's theory and philosophy of law* (Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 82(1), 2020), przedstawiłem kluczowe idee rozprawy doktorskiej Czesława Znamierowskiego z 1911 r. poświęconej pojęciu prawdy w pragmatyzmie, dotychczas nieomawianej w literaturze, oraz wpływ, jaki wywarła ona na niektóre z jego późniejszych koncepcji z zakresu filozofii i teorii prawa. Dowodzę w nim, że polemika Znamierowskiego z pragmatyzmem wzmocniła jego późniejsze stanowisko w kwestii nauki i logiki, a w szczególności w odniesieniu do problemu wartości logicznej zdań. To fundamentalne dla antypsychologizmu Znamierowskiego w filozofii prawa przekonanie o niezależności logiki od stanów psychicznych dostarcza pogłębionego wyjaśnienia dualizmu obecnego w jego teorii normy prawnej, polegającego na przypisywaniu normom prawnym — wzajemnie niezależnych — wartości logicznej oraz obowiązywania.

W moich opracowaniach podejmowałem też zagadnienia szczegółowe należące do problematyki badawczej poznańskiej szkoły teorii i filozofii prawa. W rozdziale pt. *Uwagi o pragmatycznej roli definicji legalnych w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa* (w: , red.: M. Hermann, S. Sykuna, *Wykłady prawa. Tradycje i perspektywy*, Warszawa 2016, który po angielsku ukazał się w: *Poznań School of Legal Theory*, Brill Rodopi, Leiden-Boston 2020) podjąłem próbę uzupełnienia derywacyjnej koncepcji wykładni w odniesieniu do definicji legalnych. W tekście wskazywałem, iż również na gruncie ustaleń M. Zielińskiego, a wbrew niektórym jego twierdzeniom, definicja legalna nie pełni żadnej istotnej z punktu widzenia wykładni prawa roli apragmatycznej. Ponadto zaproponowałem inspirowane koncepcją nazw S. Kripkego, uzupełnienie ujęcia definicji legalnej, które pozostaje kompatybilne z derywacyjnym modelem wykładni, lecz rzuca nowe światło na problemy związane z

interpretacją definicji legalnych. Drugie uzupełnienie derywacyjnej koncepcji wykładni w odniesieniu do definicji legalnych wiązało się z próbą wykazania, że w wykładni takich definicji nie powinno się automatycznie przyjmować zwykłych dyrektyw interpretacyjnych, w szczególności zaś reguł, które uruchamiałyby reguły apragmatyczne, jakimi są definicje w słowniku języka powszechnego.

Szczegółowe zagadnienia związane z Cz. Znamierowskiego koncepcją łącznego stanowienia norm analizowałem z kolei w omawianym wyżej (por. pkt. 4.2.2) artykule pt. *Czesława Znamierowskiego koncepcja władzy jako łącznego stanowienia norm* („Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z.1, 2013).

4.2.7. Pozostała aktywność naukowa

Za poboczną formę mojej aktywności naukowej uznaję, zresztą jako kontynuację prac prowadzonych przed uzyskaniem stopnia doktora, dokonywanie tłumaczeń naukowych tekstów, które uważam za naukowo doniosłe. Należały do nich tłumaczenia artykułów: R. Dworkin, *Dlaczego słowo potrzebuje wolności?* („Ius et Lex” nr VI, 1/2010) oraz W. Sadurski, *Równość szans i wolność słowa (Prawo do mówienia a prawo do niesłuchania)*, „Ius et Lex” nr VI, 1/2010. Przetłumaczyłem także i opatrzyłem przedmową ponad 400-stronicową monografię J. Witte’a, *Reformacja praw Prawo, religia i prawa człowieka w kalwinizmie u progu nowoczesności* (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017).

Za aktywność naukową uważam również sporządzanie recenzji publikacyjnych. W ciągu ostatniej dekady sporządzałem takie recenzje dla pism „Logos i Ethos” (2014), „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” (2018), „Zeszyty Prawnicze” (2019), „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” (sześć recenzji w roku 2016 i jedna w 2020), „Zeszyty Prawnicze” (2020), „Przegląd Sejmowy” (2020), „Studia Iuridica” (dwie recenzje w 2023 r.), „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (dwie recenzje w 2024 r.)

5. Informacja dotycząca aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w tym o stażach naukowych

W dniach 5 września – 2 października 2009 r. odbyłem staż naukowy w Centre for Legislative Studies, University of Hull, jako stypendysta Ferens Trust Fellowship,

Działając w l. 2013-2018 jako wykonawca w Międzynarodowym projekcie badawczym „Teoria i dogmatyka w procesie globalizacji prawa” w ramach grantu Narodowego Centrum

Nauki w konkursie Harmonia 4, kierowanego przez prof. Cezarego Mika z UKSW w Warszawie, nawiązałem współpracę naukową z Uniwersytetem Nawarry w Pampelunie, której efektem były: trzy wspólnie organizowane konferencje naukowe (patrz 8, 9, 14 w pkt. II.3 załączonego „Wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”), książka, którą współredagowałem wraz z R.D. García Pérezem pt. *Globalization of Law. The Role of Human Dignity* (Pamplona 2018) oraz staż badawczy na Uniwersytecie Nawarry w Pampelunie, łącznie cztery tygodnie (dwa tygodnie w lipcu 2014 r., tydzień w październiku 2014 r. i tydzień w październiku 2015 r.). Ponadto od 2017 r. stale współpracuję z Veroną Klappstein z Uniwersytetu w Passau i choć w tamtejszej uczelni nigdy nie odbywałem formalnego stażu naukowego, wspólną aktywność naukową, owocującą organizacją trzech paneli na światowych kongresach IVR (XXVIII Światowy Kongres IVR, Lizbona 17-21 lipca 2017 r. panel pt. „*Is there a ratio legis and if so, how many are there? The most powerful method of legal reasoning uncovered*”; XXIX Światowy Kongres IVR, Lucerna, 7-12 lipca 2019 r. Special Workshop 5 pt. “*Theory of Legal Evidence and Recognition in Law and Legal Theory*”; XXX Światowy Kongres IVR, Bukareszt, 3-8 lipca 2022 r., Special Workshop 23 pt. “*Languages of the Law: Vocabularies and Uses*”) oraz wydaniem w wyd. Springer trzech współredagowanych przez nas książek (*Ratio Legis. Philosophical and Theoretical Perspectives*, 2018; *Theory of Legal Evidence - Evidence in Legal Theory*, 2021; *Languages of the Law. Vocabularies and Uses*, 2025) uważam za istotną aktywność naukową realizowaną właśnie na poziomie międzynarodowej współpracy między przedstawicielami różnych ośrodków badawczych.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę.

6.1. Osiągnięcia dydaktyczne

Na macierzystej uczelni oprócz zajęć kursowych prowadzonych od początku mojego zatrudnienia w Zakład, a wcześniej Katedrze, Teorii i Filozofii Prawa WPiA UAM (Prawoznawstwo, Teoria i filozofia prawa, Logika) prowadzę od ponad dziesięciu lat zajęcia w języku angielskim (Introduction to Legal Science, Introduction to Legal Philosophy) oraz autorskie fakultety (Współczesne koncepcje praw człowieka oraz – wspólnie z innymi wykładowcami – Trudne przypadki w prawie). Czterokrotnie pełniłem funkcję tutora studentów Międzywydziałowych Interdyscyplinarnych Studiów Humanistyczno-Społecznych, a w roku akademickim 2024/2025 prowadziłem kurs mentorski Argumentacja prawnicza.

Działający pod moją opieką zespół studentów został w ramach IDUB UAM laureatem w konkursie na grant realizowanym od stycznia do września 2022 r. na temat „*Jak myśleć zgodnie z prawem? Myślenie jako zachowanie prawnie unormowane*”. Od kilkunastu lat jestem także opiekunem naukowym Koła Naukowego Teorii i Filozofii Prawa im. Zygmunta Ziemińskiego na WPiA UAM.

W ramach działalności dydaktycznej na UAM byłem promotorem pomocniczym w dwóch zakończonych przewodach doktorskich (dr Wojciech Rzepiński i dr Weronika Dziągiewska), a aktualnie pełnię funkcję promotora pomocniczego mgr. Łukasza Piosika, który przygotowuje pracę doktorską na Wydziale Filologii Polskiej UAM.

Poza UAM prowadziłem wykłady na letnich kursach „International Protection of Human Rights”, organizowanych przez Centrum Praw Człowieka INP PAN i Raoul Wallenberg Institute, Uniwersytet w Lund (wrzesień 2007 i wrzesień 2008). W lipcu 2012 r. byłem wykładowcą Summer Program „Human Rights Law Summer Study”, organizowanego w Wilnie przez Mykolo Romerio Universitetas. W październiku 2015 r. prowadziłem seminarium pt. „Human rights theories: will theory vs. interest theory” w ramach program Master in Human Rights na Uniwersytecie Nawarry w Pampelunie. W listopadzie 2016 prowadziłem wykład pt. „Legal Reasoning as Practical Reasoning” dla studentów University of Syracuse School of Law w Stanach Zjednoczonych.

6.2. Osiągnięcia organizacyjne

W l. 2012-2016 pełniłem na UAM funkcję członka Komisji dyscyplinarnej ds. nauczycieli akademickich. W 2020 r. byłem członkiem Komisji ds. ustalenia kryteriów oceny pracownika w dyscyplinie nauki prawne na WPiA UAM. W kadencji władz rektorskich UAM 2024-2028 jestem członkiem wydziałowej komisji oceniającej (okresowa ocena nauczycieli akademickich) na WPiA UAM.

Jako organizator, współorganizator lub moderator brałem udział w organizacji 8 konferencji, w tym 4 międzynarodowych, które wymienione są w pkt. II.4 załączonego „Wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”. Ponadto W październiku 2017 r. zorganizowałem w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa WPiA UAM wizytę dr. Vereny Klappstein z Uniwersytetu w Passau, a w jej ramach otwarte seminarium pt. „*How much of Aristotle's four Causes can be found in legal interpretation*”, oraz wykład pt. „*Why do lawyers need reasons for Legal Reasoning?*”, zaś w kwietniu 2017 r. zorganizowałem wykład i wizytę prof. Nathana Salesa z University of

Syracuse. W październiku i listopadzie 2022 r. byłem opiekunem naukowym 6-tygodniowego stażu naukowego na WPiA UAM mgr. Ondreja Glogara z Uniwersytetu im. Masaryka w Brnie.

Poza Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza, jako sekretarz redakcji magazynu „Ius et Lex” (w l.2006-2010), brałem udział w organizacji corocznego Wykładu im. Leona Petrażyckiego na Uniwersytecie Warszawskim (w maju 2007 – prof. Johna Gardnera, w maju 2008 – prof. Julesa Colemana). W l. 2006 – 2009 jako Pełnomocnik d.s. Doradztwa Naukowego RPO (od maja 2007 r. do grudnia 2008 r. jako doradca) brałem udział w organizacji Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka, które odbywały corocznie się w grudniu na Zamku Królewskim w Warszawie. W l. 2014-2018 byłem Sekretarzem Zarządu Sekcji Polskiej IVR.

6.3. Osiągnięcia związane z popularyzacją nauki

Na uczelni macierzystej – UAM – prowadziłem zajęcia dla uczestników Międzynarodowych Dni Praw Człowieka na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, 10 grudnia 2010 r. W dniach 23 – 29 września 2015 r. współorganizowałem obóz integracyjny dla kół naukowych teorii i filozofii prawa UAM i UKSW w Zakopanem, gdzie przeprowadziłem także seminarium pt. *„Rozumowania praktyczne uwzględniające aksjologię konstytucyjną”*. W 2020 r. wziąłem udział w projekcie artystycznym pt. „Szkoła prawa”, poświęconym osobie Czesława Znamierowskiego realizowanym przez artystkę Marysię Lewandowską, krewną filozofa. W ramach projektu, którego efektem był film, przeprowadziłem dwa wykłady dla studentów Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu oraz artystów związanych z Galerią Miejską Arsenał. Prowadzę także wykłady dla licealistów w ramach otwartych spotkań na WPiA, a w październiku ub. roku wykład inauguracyjny dla uczniów kl. II i III szkół podstawowych w ramach programu Kolorowy Uniwersytet UAM.

Poza uczelnią macierzystą, W listopadzie 2013 r. uczestniczyłem w zorganizowanej przez Polski Ośrodek Naukowy UJ i School of Slavonic and Eastern European Studies, UCL w Londynie konferencji o współczesnych polskich naukowcach w Wielkiej Brytanii, której celem było spotkanie Polaków pracujących na brytyjskich uniwersytetach z badaczami z polskich ośrodków naukowych i prezentacja uczelni polskich. W ramach współpracy z Europejskim Stowarzyszeniem Studentów Prawa ELSA Poznań w projekcie ELSA Day, 28 listopada 2018 r. wygłosiłem prelekcję pt. *„Komu jest potrzebne prawo dziecka do edukacji?”*. W 2019 r. byłem członkiem Kapituły Konkursu na najlepszą pracę doktorską i habilitacyjną z zakresu nauk prawnych, organizowanego jest przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

W ramach prowadzonych badań naukowych uzyskałem również stypendia i nagrody: Stypendium Fundacji Nauki Polskiej „START” dla młodych uczonych w l. 2008-2009, Stypendium naukowe Rektora UAM w uznaniu wybitnych osiągnięć w pracy naukowej w roku 2018, indywidualna nagroda III stopnia Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za osiągnięcia naukowe w roku akademickim 2024/2025.

dr Maciej Dybowski